

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Editör Yardımcıları / Associates Editor

Doç. Dr. Dicle AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yıl/Years: 6 Sayı/Number: 11

KONYA - 2011

1835 TARİHLİ JURNAL DEFTERİNE GÖRE KARAHİSÂR-I SÂHİB'İN EKONOMİK HAYATINDAN BİR KESİT

M. Zahit YILDIRIM*

Özet:

1830'lu yıllar hem Osmanlı Devleti'nin, hem de Osmanlı toplumunun çok büyük zorluklar ve değişimlerle karşı karşıya kaldığı yıllardır. Osmanlı Devleti bir taraftan bu zorlukları aşmak için çözümler üretmeye çalışırken, diğer yandan da toplumu değiştirmenin, ekonomiyi iyileştirmenin yollarını aramaktadır. Karahisâr-ı Sâhib de Osmanlı toplumunun mikro bir örneği olarak bu gelişmelerden etkilenmektedir. Bu çalışmada Karahisâr-ı Sâhib ahâlisinin belirtilen dönemdeki bir aylık ekonomik hayatı, ağırlıklı olarak 1835 tarihli jurnal defterinde yer alan bilgiler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Karahisâr-ı Sâhib'te de XIX. yüzyılda Müslim ve gayri Müslim nüfus birlikte yaşamaktaydı. Dolayısıyla her iki kesim de bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına katkı sağlamaktaydı.

Karahisâr-ı Sâhib ekonomik bakımdan oldukça hareketli ve canlı bir şehirdir. Burası bir taraftan uzak mesafe ticareti için etraf şehirlerdeki tüccarların önemli bir toplanma yeri, diğer taraftan da çevre şehirlerden her yıl hacca gidenlerin Hac kervanlarına dâhil oldukları önemli bir merkezdir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, ekonomik hayat, meslekler, Müslim, gayri Müslim.

ACCORDING TO THE JOURNAL BOOK DATED 1835 ECONOMIC LIFE IN KARAHİSAR-I SAHİB'S A CROSS-SECTION

Abstract:

The decade of 1830 includes a period in which both the Ottoman Empire and the Ottoman society confronted with enormous challenges and changes. While Ottoman state was trying to find solutions to overcome these difficulties, it was also looking for ways to fix the economy and to change nature of society. As a micro example of Ottoman Society, Karahisar-ı Sahib was also affected by those changes. In this study, one monthly life of Karahisar-ı Sahib's community in the mentioned period is tried to be reflected by the help of an authentic document.

Similar to the nature of general Ottoman society, the community of Karahisar- Sahib was also composed of both Muslims and non-Muslims. Thus

---

* Yrd.Doç.dr.Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü mzahit.yildirim@usak.edu.tr

both community provided contribution to social and economic structure of the region in that period.

According to the research, it is obviously seen that Karahisar-Sahib is a really vibrant and lively city in the sense of economy. It is not only the meeting point of traders for long-distance trades but also the center of pilgrims from far away cities every year.

Key words: Ottoman, life economic, profession, muslim, non-Muslim

GİRİŞ

Tanzimat öncesi yıllar, Osmanlı Devleti'nin idarî, siyasi, askerî, ekonomik, kültürel vb. bakımlardan oldukça sıkıntılı yıllarıdır. Devlet bir taraftan uzun yılların problemlerini çözmek için idarî yenilikleri birbiri ardı sıra uygulamaya koymakta; diğer taraftan da milletlerarası arenada kaybettiği gücünü kazanmak için gayret göstermektedir. Diğer taraftan yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra askerî gücünü devam ettirebilmek için yeni askerî düzenlemeler yapmakta, bununla birlikte bir taraftan da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Mehmet Ali Paşa isyanı dolayısıyla ortaya çıkan Mısır meselesi ve diğer birçok büyük problemlerin üstesinden gelmek durumunda kalmaktadır.

Bu kargaşa ve halli zor problemler ülkenin bütününe olduğu gibi Karahisâr-ı Sâhib'i de oldukça etkilemiş olmalıdır. Bilhassa Kütahya'ya kadar gelen ve bu arada Karahisâr-ı Sâhib'i de ele geçiren Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusunun işgali esnasında yöredeki idarecilerin ve halkın tutumları merak konusudur. Yapılan araştırmalara bakıldığında, Karahisâr-ı Sâhib'in bu yıllarına ait bilgiler ya hiç yoktur ya da bir cümleyi geçmemektedir². Hatta Karahisâr-ı Sâhib'in bu dönemini inceleyen bir doktora tezinde bu işgalden hiç söz edilmemiştir³.

Bu yüzyılın, özellikle de 1820'li ve 1830'lu yıllarda Osmanlı Devleti yöneticilerinin başatmak zorunda oldukları problemlerin yoğunluğuna ve önemine dikkati çekmek için İlber Ortaylı'nın "Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Yüz Yılı" isimli çalışmasını zikretmek yeterli olacaktır. Bu yüzyılda meydana gelen

---

¹ Afyonkarahisâr için Osmanlı döneminde hem Karahisâr-ı Sâhib ve hem de Afyonkarahisâr ismi kullanılmaktaydı. Ancak Karahisâr-ı Sâhib ismi özellikle merkezden gönderilen belgelerde, Afyonkarahisâr ismi ise yerel belgelerde (Şer'îye Sicili gibi) yer almaktadır. Bu çalışmada her ikisi de kullanılmıştır.

² Feridun Emecen, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı Afyonkarahisâr maddesinde bu işgale hiç değinmemiştir. Bkz. "Afyonkarahisâr", *DİA*, C. I, İstanbul 1988, s. 443-446; Besim Darkot ise "1833 senesinde bir aralık Karahisâr, Mısırlı İbrahim Paşa tarafından işgal edildi." cümlesini zikretmekle yetinmiştir. Bkz. *İA*, "Karahisâr", MEB Yayını, İstanbul baskı tarihi yok, C. VI, s. 279.

³ Zübeyde Tiryakioğlu Kazak, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Şer'îye Sicillerine Göre Karahisâr-ı Sâhib Sancağı* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

olaylarla ilgili olarak sayısız çalışma yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen açığa kavuşturulamayan konular hala araştırılmayı beklemektedir.

Bu sebeple bu çalışmada, 1835 tarihli jurnal defterindeki bilgilerden hareketle Karahisâr-ı Sâhib'in bu dönemine ışık tutulmaya çalışılacaktır⁴. Jurnal Defterlerini inceleyen ayrı bir çalışma yapılacağından burada bu defterlerle ilgili ayrıntılara girilmeyecektir. Bu durum biraz da kaynakların sınırlılığından neşet etmiştir. Zira yapılan araştırmalar neticesinde bu tarihle ilgili kaynaklara (Şeriye Sicilleri, Temettuat Defterleri vb.) ulaşılamamıştır.

a- Defterle İlgili Fiziki Bilgiler

Üzerinde çalışılan belge İbrahim Paşa ordusunun Karahisâr-ı Sâhib'i işgalinden yaklaşık iki yıl sonrasına aittir. Bu yönü ile de oldukça önemlidir. Zira bu belgenin tutulduğu tarihlere ait Karahisâr-ı Sâhib mahkemesine ait şer'îye sicili defteri eldeki siciller günümüze ulaşmamıştır. Muhtemelen böyle bir defter ilgili görevlilerce tutulmamış tutulduysa bile günümüze intikal etmemiştir. Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen ve inceleme konusu olan belge ise defter şeklindedir. Görünüşü itibariyle Şer'îye Sicili defterlerine benzemektedir. Defterde yer alan bilgiler kısa ve özlü bir şekilde kaydedilmiştir. Defterin bir kişi tarafından tutulduğu anlaşılmaktadır. Zira yazı değişikliği yoktur. Satırlar geniş aralıklarla yazılmıştır. Kimi kayıtlar sadece bir satırdan ibarettir. Ekseri kayıtlar ise bir buçuk iki satır kadardır. Nadiren üç ve dört satırlık kayıtlar vardır. İfadeler kısa ve özlüdür. Ama bazen ifadelerde eksiklik de bulunabilmektedir. Tam dolu bir sayfada 35 satır bulunmaktadır. Ancak iki satır arası neredeyse bir satır eklenecek kadar geniştir. Defterin yazı alanı 12x37,5 cm.dir.

Defterdeki kayıtlar siyah mürekkeple, gün isimleri ve memleketine geri dönenlerin dönüş tarihleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Jurnal Defterini yazan görevlinin adı, kim olduğu belgede yer almamaktadır⁵. Arşiv'de yapılan son araştırma neticesinde defteri tutan görevlinin adına ulaşılmıştır. Bu tarihte Karahisâr-ı Sâhib'de Jurnal Katipliği memuriyetini yürüten görevlinin adı Osman Efendi'dir. Adı geçen kişi 3 Safer 1251/31 Mayıs 1835 tarihinde ve 120 kuruş maaşla bu göreve tayin edilmiştir⁶.

b- Defterin Muhtevası İle İlgili Bilgiler

İnceleme konusu olan defter iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 1 Ca. 1251/23 Eylül 1835 Perşembe günü Karahisâr-ı Sâhib'de görülen davaların özetlerinden oluşmaktadır⁷. İkinci kısım ise yine aynı ayın ilk gününden başlayıp 29'una kadar Karahisâr-ı Sâhib'e dışarıdan gelip-giden kişilerin isimlerinin,

⁴ İnceleme konusu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Kamil Kepeci Tasnifi, Tahvil Kalemi* (KTK)nde, 843 numara ile kayıtlıdır.

⁵ BOA, *Kamil Kepeci Divan-ı Hümmâyûn Kalemi Defteri*, no. 7521.

⁶ Bkz. BOA, KK.d, no.7520, s. 71.

⁷ Belge doğal olarak Hicri-Kameri takvime göre tutulmuştur. Bundan sonra tarih belirtilmek istendiğinde hicri tarihler miladi tarihe çevrilerek verilecektir.

memleketlerinin, mesleklerinin, ne amaçla geldiklerinin gün be gün kaydedildiği bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgiler belgenin kıymetini artırmaktadır. Zira bugün, ne Karahisâr-ı Sâhib'in o günlerine ait başka kaynaklara ulaşmak imkânı vardır ve ne de incelenen bu belgede bahsedilen kişilerle ilgili herhangi diğer bir bilgiyi başka bir yerde bulmak mümkündür. Hatta sadece yolcuların konakladığı hanların bile neredeyse tamamı yok olmuş durumdadır. Bu yüzden incelenen Jurnal defterine belirtilen tarihle ilgili yegâne kaynak nazarı ile bakılabilir.

1- Mahkemeye İntikal Eden Hususlar

Belgenin üç sayfadan oluşan ilk bölümü Karahisâr-ı Sâhib mahkemesinde bir aylık süre içinde görülen ve çözüme kavuşturulan 49 dava ile ilgilidir. Bu davaların ekseriyeti borç-alacak konularıyla, iki tanesi de hayvan yaralama ve öldürme ile alakalıdır⁸. Belgenin geriye kalan ve toplam olarak 14 sayfadan oluşan kısmında bulunan diğer kayıtlar ise 1251 senesi Cemaziyelâhir (24 Eylül-22 Ekim 1835) ayında gün-be-gün çeşitli sebeplerle Karahisâr-ı Sâhib'e gelip-giden yolcular, resmî görevli askerler, hacca gidenler ve sıla-i rahim için memleketine gidenler vs. ile ilgilidir.

Belgenin başındaki ifadeye bakıldığında bahsedilen kırk dokuz davanın tamamının Cemaziyelâhir ayının ilk gününde meydana geldiği gibi bir izlenim doğmaktadır. Ancak böyle düşünmek hatalı olur. Zira jurnal memurları, bu tür kayıtları ilgili bürodaki işlemler tamamlandıktan sonra oradan tekemmül etmiş bilgileri kendi defterlerine geçirip akabinde merkeze gönderiyorlardı⁹.

Belge şu ifade ile başlamaktadır:

"İşbu Cemâziyelâhire gurre-i yeom-i Pençsenbe Karahisâr-ı Sâhib Kazâsında vuku' bulan de'âvî-i şer'iyenin kaydiyesidir. Ber-vech-i âtî zıkr ve beyân oluna"¹⁰. Fî gurre-i C. Sene [12]51"¹¹.

Daha sonra ise Karahisâr-ı Sâhib'e gelip-giden yolcuların geliş-gidiş sebepleri, meslekleri, geldikleri ve gittikleri şehirler, yaptıkları işler, Karahisâr-ı Sâhib'de konakladıkları mekânlar yer almakta, o dönemdeki ticaret hayatına ve Karahisâr-ı Sâhib'de faal olan hanlara ait önemli bilgiler içermektedir.

Belgede yer alan davaların ve diğer kayıtların ayrıntılarına bakıldığında şunlar görülmektedir;

Bir ay içerisinde Karahisâr-ı Sâhib mahkemesinde kırk dokuz dava görülmüştür. Mahkemede görülen bu kırk dokuz davadan kırk dördünün taraflarının her ikisi de Müslümandır. Kalan beş davanın ise hem Müslim, hem de gayri Müslimlerle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu beş davadan bir tanesinin iki tarafı da gayri Müslim, diğer dördünün ise ikisinde davacı taraf Müslüman, davalı ise

⁸ İncelenen dönem öncesi ve sonrasındaki diğer alacak davaları ile ilgili olarak bkz. Tiryakioğlu Kazak, *a.g.e.*, s. 253 vd.

⁹ Bkz. BOA, *Hatt-ı Hümayûn* 491/24045-A.

¹⁰ "...zıkr ve beyân olunur." olması gerekirken katip "oluna" diye yazmıştır.

¹¹ Bkz. BOA, (KKTK), no. 843, vr. 0-A.

gayri Müslimdir. Son iki davada da davacı gayri Müslim, davalılar ise Müslümandır.

Gayri Müslimlerle ilgili dava sayısı daha az olduğundan onlarla ilgili ayrıntılar önce verilmiştir.

İki tarafın da gayri Müslim olduğu tek davada: Mimaroglu Karabet, Avedik adlı şahıstan 160 kuruş alacağını dava etmiş, davalı da borcu ikrar ettiğinden ödemesi yönünde karar verilmiştir¹².

Davacıların gayri Müslim olduğu davalardan birisinde Çoban oğlu Artin, Hüseyin oğlu Hüseyin'den 30 kuruş; Ohannes adlı şahıs ise Senirceli Salih'ten 207 kuruş alacakları olduğunu iddia etmişler, davalıların her ikisi de mahkemece borçlarını ikrar ettiklerinden ödemeleri yönünde uyarılmışlardır¹³.

Davacıların Müslüman olduğu davalarda ise Kılıçarsanlı Boşnak, Manok adlı şahıstan 100 kuruş; Pehlivan Seyyid Mustafa da Avedik adlı zimmiden 45 kuruş alacakları olduğunu iddia etmişlerdir¹⁴. Manok borcu inkâr ettiğinden kendisine yemin verilmiştir. Avedik ise borcunu ikrar ettiği için ödemesi yönünde uyarılmıştır¹⁵.

Gayri Müslimlerle ilgili davalara bakıldığında tamamının alacak-verecek konusunda olduğu görülmektedir. Müslümanların davalarına oranı yaklaşık 1/11'dir¹⁶.

Müslümanlar arasındaki davaların da ekserisini yine alacak-verecek konusu oluşturmaktadır. Müslümanlar arasında meydana gelen kırk dört davadan ikisinde davacı davalının hayvanını yaraladığını iddia etmiştir. Davaya söz konusu olan hayvanlardan birisi öküz, diğeri ise merkeptir. Birincisinde davacının öküzünün davalı tarafından bıçakla yaralanması söz konusudur. Davacı, davasını ispat etmiş olmalı ki, dava davalının aleyhine neticelenmiş ve yaralanan öküzün yarası nispetinde bir meblağı ödemeye mahkûm olmuştur. İkincisinde ise, davalı davacının merkebinin öldürmekle suçlanmış, ancak davalı iddiayı inkâr etmiştir. Davacıdan davasına delil istenmiş ve o, buna imkân bulamayınca da tahlife¹⁷ karar verilmiştir.

---

¹² Aynı yer.

¹³ Aynı yer.

¹⁴ Bkz. BOA, (KTK), no. 843, vr. 1-A.

¹⁵ Bkz. BOA, (KTK), no. 843, vr. 1-B.

¹⁶ Kaynaklara ve yapılan çalışmalara bakıldığında Karahisâr-ı Sâhib şehri merkezinin 1830'lu yıllarda yaklaşık 40-45.000 kişilik bir nüfusa sahip olduğu, bunun da 1000 ila 1500 kadarının gayri müslim olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir bilgiye dayanarak gayri Müslimlerin Müslümanlardan daha sıklıkla mahkeme önüne çıktığı söylenebilir. Çünkü nüfusun yaklaşık 1/40'ını gayri Müslimler oluştururken bunların davalarının oranı daha önce de belirtildiği gibi 1/11'dir. Bkz. Tiryakioğlu Kazak, *a.g.e.*, s. 232-236.

¹⁷ Tahlif: Mahkemede hasımlardan birine hâkimin yemin vermesi demektir. Yemin edene "hâlif", yemin edilen şeye "mahlûfun-aleyh", yemin ettirmeye ve yemin istemeye ise "istihlâf" denir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, C. III, s. 374.

Bir davada ise davacı, davalıdan 260 kuruşluk katır satışından olan alacağını istemiş, davalı da bunu kabul ettiğinden yine davalı belirtilen parayı ödemesi yönünde uyarılmıştır.

Müslümanların kendi aralarındaki kırk dört davadan kırk ikisi nakit para veya aynı alacak davasıdır.

Gayri Müslimlerin de dâhil olduğu toplam kırk dokuz davadan sadece iki tanesinde taraflardan birisi kadındır. Bu iki davadaki tarafların her ikisi de Müslümandır. Bu davalardan birincisinde Hamal Abdulkadir isimli şahıs, Halime Hâtun adlı kadından 300 kuruş dava etmiş, o da borcu kabul ettiği için ödemekle emrolunmuştur. Diğerinde ise Veyis kızı Şerife Hatun, Hacı Bekir oğlu Hasan'dan 10 kile¹⁸ hinta (buğday) için dava etmiştir. Davalı Hasan'ın borcun iki kilesini ikrar ve kalan sekiz kilesini inkâr etmesi ve davacının da delilinin olmaması sebebiyle davalıya yemin verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle Karahisâr-ı Sâhib toplumunda kadınların az da olsa sosyal ve ekonomik hayat içerisinde yer alabildiği şeklinde değerlendirilebilir.

Müslümanlarla ilgili davalardan otuz yedisinde davalılar borcu ikrar ettikleri için ödemeleri yönünde mahkeme tarafından uyarılmışlardır.

İki davada taraflar, aralarına barıştırmacılar (muslihûn) girmesiyle iddia edilen miktardan daha az bir miktar üzerinde anlaşmışlardır.

Dört davada alacak konusunu buğday borcu, birisinde ise hem buğday, hem de arpa oluşturmuştur. Otuz yedi davada ise bahis konusu olan nakit paradır. Davalıların %90'a yakın bir ekseriyetinin davacının iddia ettiği maddi hususu olduğu gibi kabul etmeleri, Karahisâr-ı Sâhib halkının genelinde borca sadakat duygusunun oldukça kuvvetli bir şekilde devam etmekte olduğunu düşündürmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler jurnal memurunun mahkeme kayıtlarından alarak deftere kaydettikleridir. Ancak Karahisâr-ı Sâhib'in mevcut sicilleri içerisinde bu davaların yer aldığı defterler ne yazık ki yoktur. Bunun sebebi de 1833 yılında, Mısır-Suriye'den başlayıp Kütahya'ya kadar olan yerlerin İbrahim Paşa tarafından işgal edilmesi ve bu işgal sırasında defterlerin bir şekilde kayıp olması ihtimalidir.

Jurnal defterinde Karahisâr-ı Sâhib'in bu dönemdeki meslek ve ticarî hayatında kullanılan terimler alfabetik olarak şöylece sınıflandırılabilir; Akkâmcılık, aşçılık, bakırcılık, baytarlık, berberlik, boyacılık, çerçilik, debbağlık, demircilik, devecilik, duhan ticareti, enfiyecilik, esir ve köle ticareti, katırcılık, keçecilik, kına satışı, kiracılık, kumaş satıcısı, Kuran satıcılığı, kuyumculuk, palamut ticareti, sarraflık, sarvancılık (kervancı), terzilik, tüccar, tüfenkçilik, urgancılık, yemenicilik.

---

¹⁸ Tahıl ölçęi. 1/20 müdlük bölgeden bölgeye değişen hacım ölçüsü.

2- Bu dönemde Karahisâr-ı Sâhib’de Yapılan Meslekler

Akkâm-deveci¹⁹: Arapça “deveci”, yani deve ile kira işi yapan kişi anlamına gelmektedir. Jurnal defterinde bu kelime deveci ile birlikte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Akkâmlar ücret karşılığı develerle şehirlerarasında her türlü mal ve eşyayı taşır, Hacc’a giden Surre alaylarında görev yaparlardı. Ayrıca savaş yıllarında ordu için gerekli lojistik ihtiyaçların cepheye ve ordunun gittiği yerlere nakli işinde de bu meslek erbabından istifade edilmekte idi²⁰. İncelenen dönemde de Osmanlı ticari ve sosyal hayatında akkamların (devecilerin) özel bir rolü ve önemi vardı. Bu nedenle de ticaretin yoğun olduğu şehirlerde bunların sayısı oldukça fazlaydı. Hatta bazı şehirlerde akkâmların (devecilerin) oluşturduğu mahalleler bulunmaktaydı²¹.

Jurnal defterinde devecilerle ilgili kayıtlara bakıldığında şu bilgiler görülmektedir; Devecilerle ilgili dört kayıt olup bunlardan ikisi doğrudan Karahisâr-ı Sâhib’le ilgili, diğer ikisi ise Rışvan Aşireti’ne mensup bir kervancıbaşı ve Şam’dan gelen bir başka kervancı ile alakalıdır. Karahisâr-ı Sâhib’de oturup devecilik yapanlarla ilgili kayıtlardan, bu kişilerin Karaman Mahallesi’nde oturdukları anlaşılmaktadır. Buna göre; 29 Eylül 1835, Salı günü Karaman Mahallesi’nden ve deveci tâifesinden Abdurrahman ve oğlu Mustafa keçe yüküyle, Karamürsel’e ve 3 Ekim 1835 Cumartesi günü de yine aynı mahalleden Eyyüb, Mehmed ve İsmail satılık buğday yükü (*mübâyaa hıntası hamûlesi*) ile Mudanya’ya gitmişlerdir²².

Devecilikle ilgili diğer iki kayıttan birisi, işi gereği Karahisâr-ı Sâhib’de geçerken konaklayan Rışvan Aşireti’nden Savranbaşı Osman b. Mustafa ile ilgilidir. Adı geçen kişi 15 nefer hizmetkârı ve 70 deve yükü tuz ile memleketinden Karahisâr’a gelmiş ve bir gün kalarak ertesi gün yükünü satmak üzere Aydın tarafına gitmiştir. Buna göre adı geçen kervanbaşının oldukça zengin birisi olduğu anlaşılmaktadır²³. Diğer kayda göre Akkâm tâifesinden Şamlı Hacı Ömer, İstanbul’dan “İslâmbol tezkiresiyle” Turunç Hanı’na gelip üç gün kalmış ve daha sonra da memleketine gitmiştir²⁴. Bu kayıttan da Şam’da yaşayan Hacı Ömer’in, İstanbul’a getirdiği yükü yerine teslim ettiği ve daha sonra da memleketine dönmek üzere İstanbul’dan Karahisâr-ı Sâhib’e gelip, üç gün konakladıktan sonra memleketine döndüğü anlaşılmaktadır.

---

¹⁹ Akkâm, Arapça bir kelimedir. Deveci demektir. Yani deve ile kira işi yapan kişiyi ifade eder. Ücret mukâbili eşya taşıyan, ya da Hacc’a giden Surre Alaylarında görev yapan hizmetlileri ifade etmek için kullanılır. Şemseddin Sâmî, *Kamûs-ı Türki*, Dersaadet 1317, s. 945.

²⁰ Bkz. M. Zahit Yıldırım, “1724-1727 İnan Seferleri Sırasında Askeri Hazırlıklar ve Aksaklıklar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV., S. 1, Haziran 2002, Afyon 2002, s. 147-161.

²¹ Kastamonu’da devecilerin oluşturduğu bir mahalle için bkz. BOA, (KKTK), no. 843, vr. 7-A

²² BOA, (KKTK), no. 843, vr. 4-B ve 5-A.

²³ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-A.

²⁴ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 4-B.

Aşçılık: İncelediğimiz belgede 15 Cemaziyelâhir 1251/8 Ekim 1835 tarihinde Akmesjid Mahallesi'nden Aşçı Seyyid Osman'ın aşçılık yapmak üzere Kütahya'ya gittiği belirtilmektedir²⁵.

Bakırcılık: Bakırcılıkla ilgili kayda göre Kütahya'dan Çarhı/Çerçimüselmân Mahallesi'nden Rum İlye ve Yuvani isimli iki gayri Müslim, bakır satmak için Karahisâr-ı Sâhib'e gelmişler ve üç gün kaldıktan sonra Şuhud'a gitmişlerdir²⁶.

Baytarlık: At, katır, eşek, sığır ve küçükbaş hayvanların hastalıklarını tedavi eden kişiye verilen isimdir²⁷. Araştırma konusu yapılan belgeye göre; söz konusu dönemde Receb Emmi isimli Tavşanlı bir kişi Karahisâr-ı Sâhib'e gelerek mesleğini icra etmiş ve daha sonra memleketine gitmiştir²⁸.

Berberlik: Akmesjid Mahallesi'nde berberlik yapan Berber Osman alacaklarını tahsil etmek üzere Altıntaş kazasına gitmiştir²⁹.

Boyacılık: Bu terim özellikle halı, kilim, kumaş boyamada kullanılan boyaları yapan ve sonra bu boyalarla ip boyamak için köy köy, mahalle mahalle, şehir şehir gezen kişileri ifade eder.

Araştırma konusu olan belgede bahsedilen bir aylık dönemde boyacılıkla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak iş bulmak amacıyla bir yerden başka bir yere giderken Karahisâr-ı Sâhib'den geçen veya bir gün konaklayan iki kişi hakkında iki kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların ikisi de gayri Müslimlerle ilgilidir. Bunlardan birisindeki bilgiye göre; 14 Ekim, 1835, Çarşamba günü Akşehirli ve Rum milletinden Dimitri boyacılık yapmak üzere Hamid (Isparta) Kazâsı'na gitmiştir. Diğerinde ise 16 Ekim Cuma günü Niğdeli ve Ermeni milletinden boyacı Abraham ve oğlu Boğos, Niğde'den gelip bir gün kaldıktan sonra mesleğini icra etmek için İzmir'e gitmiştir³⁰.

Çerçilik: İnceleme konusu yapılan belgeye göre bahsedilen dönemde, Kütahya'nın Küçükorta Mahallesi'nden çerçilik ticâretiyle uğraşan Ohannes, Karahisâr-ı Sâhib'deki Keten Hanı'nda bir gün kaldıktan sonra Antalya'ya gitmiştir³¹.

Debbağlık (Dericilik-Tabakçılık): Derileri sepileyip, kösele, meşin, sahtiyana haline getiren kişiye debbağ, bu işe de debbağlık adı verilmekteydi. Bu mesleğe halk arasında tabakçı da denilmekteydi³². Debbağlık XIX. yüzyılın ilk yarısında oldukça itibarlı bir meslek durumundaydı. Bu nedenle Karahisâr-ı Sâhib'de de bu mesleği icra eden pek çok kişi bulunmaktaydı. Karahisâr-ı Sâhib

²⁵ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 9-A.

²⁶ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 8-A.

²⁷ Şemseddin Sâmî, a.g.e., s. 331.

²⁸ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 9-A.

²⁹ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 5-B.

³⁰ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 7-B.

³¹ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-A.

³² Pakalın, a.g.e., C. I., s. 408.

şehirinde bu meslek mensuplarının fazlalığı sebebiyle şehirde bu meslek erbabının yer aldığı bir han bulunmaktaydı³³. Belgedeki kayıtlara göre; Karahisâr-ı Sâhib’de dericilik mesleğinin oldukça itibarlı bir meslek olduğu anlaşılmaktadır. Yirmi dokuz günlük jurnal kaydının altı gününde debbağlık ve dericilikle ilgili sekiz kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların dördü deri tabaklamakta kullanılan palamutla ilgilidir. Palamut daha çok Uşak’tan, kısmen de Sandıklı’dan temin edilmektedir. Belgede yer alan dört kayıttan üçü derici esnafının palamut alımı için Uşak’a³⁴, birisinde ise Sandıklı’ya gidişleri ilgilidir³⁵. Uşak’a palamut alımı için sadece Karahisâr-ı Sâhib’den değil, başka şehirlerden de gelenler olmaktadır³⁶. Karahisâr-ı Sâhib’de üretilen deriler, yine bu şehirde ve İzmir gibi büyük merkezlerde satılmaktaydı. Nitekim inceleme konusu yaptığımız belgede, Bedrik Mahallesi’nden Debbağ Ahmed adlı kişinin meşin satmak için 14 Ekim 1835 tarihinde İzmir’e gittiği belirtilmektedir³⁷.

Aşağıda verilen tabloda, dericilikle ilgili olarak Karahisâr-ı Sâhib’e gelip-gidenler, gelip gittikleri şehirler ve ne amaçla gelip gittikleri daha iyi görülecektir.

Tablo 1. Debağ ve Dericilerin Yol Güzergâhı

Yolcu sayısı	Kaldığı gün	Mesleği	Geldiği Yer	Gittiği Yer	Gelis/Gidiş Sebebi
1	1	Debağ	Akşehir	Uşak	Palamut alımı
1	1	Debağ	Hacılioğlu Mah.	Sandıklı	Palamut ticareti
3	1	Derici/Kiracı	Akşehir	Akşehir	Kiracılık işi
	Mukîm	Debağ	Çavuşbaşı Mah,	Uşak	Palamut alımı
1		Debağ	Hacınasuh Mah.	Uşak	Palamut alımı
1		Debağ	Bedrik	İzmir	Meşin satmak
2	3	Derici	Akşehir	Akşehir	Dericilikle ilgili
1	1	Derici/Kiracı	Aksaray	Aksaray	Kiracılık yapmak

Tabloda da görüleceği gibi bu meslek erbabı ile ilgili sekiz kayıttan dördünde, mesleği icra edenler Karahisâr-ı Sâhib’in merkezinde oturmaktadırlar. Diğer dört kayıttaki meslek erbabı ise Akşehirlidir. Akşehir’den gelenlerden bir tanesi, dükkânında üretmekte olduğu derilerin işlenmesi için gerekli olan Pala-

³³ Süleyman Hilmi Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, C. II, s. 261; Özer Küpeli, “Afyonkarahisâr’da Ticaret”, *Afyonkarahisâr Kütüğü*, C. II, s. 372; Turan Akkoyun, *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilâyeti Tarihçesi*, Afyon 1997, s. 134. Bu dönemde deri tabaklamak deyince akla meşe palamudu gelmekte idi. Palamut dericilikte önemli bir hammaddeydi. Derinin pişirilmesinde kullanılıyordu. Bkz. Turan Akkoyun, a.g.e, s. 213-215.

³⁴ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-B, 6 B, 7-B.

³⁵ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 6-B.

³⁶ “Akşehir’den Debağ esnafından İsmail b. Ömer refiki Hasan b. Ahmed ve Mehmed b. İsmail ve Asâkir-i Redif’den Ceridoğlu Hüseyin Palamut mübâyaası için Karahisâr’a bir gün müâsâferetle Uşak cânibine âzimetleri” BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-B.

³⁷ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 7-B.

mut'u almak üzere Uşak'a gitmiştir. Kalan üç kişiden ikisi ise kiracılık işi yapmaktadır. Ancak bu kiracılık işinin dericilikle mi alakalı olduğu, yoksa başka bir iş mi olduğu anlaşılammamaktadır. Akşehirli olup tekrar Akşehir'e gittiği belirtilen bir meslek erbabı ise mesleği ile ilgili bir işi gerçekleştirmek üzere Karahisâr-ı Sâhib'e gelmiş olmalıdır.

Demircilik: Ele alınan belgede üç defa demirciden söz edilmektedir. Birincisinde Demirci Efendi isimli bir kişinin Papuççu Ahmed'den verdiği mal veya parayı almak için dava ettiği ve borçlunun da bunu kabul ettiği zikredilmektedir. İkincisinde Ankara'nın Hacettepe Mahallesi'nden Demirci Yusuf'un, demircilik yapmak üzere Akşehir'e giderken Karahisâr-ı Sâhib'e uğrayıp bir gün kaldığı bilgisi yer almaktadır³⁸. Üçüncüsünde ise Karahisâr-ı Sâhib'in Efecik Mahallesi'nden Demirci Hamza ile arkadaşlarının ve aynı şekilde Cami-i Kebîr Mahallesi'nden Seyyid İsmail, Karaman Mahallesi'nden es-Seyyid Halil, Seyyid Mahmud ve Mustafa isimli kişilerin, ticaret yapmak üzere Kütahya'ya gittikleri ifâde edilmektedir³⁹.

Duhan Ticareti- Enfiyecilik: Araştırma konusu yapılan belgeden, tütün ve tütün mamullerine yönelik bu denetimin Karahisâr-ı Sâhib'de de tam anlamıyla işletildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1835 yılının güz aylarında, Karahisâr-ı Sâhib'de Enfiyeci Ali'nin ve tütüncü (duhan) esnafından Kocakavuk oğlu Ömer'in tütüncü Hacı Mehmed'in ticarî faaliyetleri kayıtlara geçmiştir. Bu kayıtlara göre; Enfiyeci Ali, enfiye satın almak için 28 Eylül 1835 günü Anadolu Eyaleti'nin merkezi olan Kütahya'ya⁴⁰, bu tarihten dokuz gün sonra, yani 7 Ekim 1835, Çarşamba günü ise Kocakavuk oğlu Ömer duhan (tütün) satın almak için Ada⁴¹'ya gitmiştir⁴². Belgeye göre duhan ticareti ile uğraşan bir diğer kişi olan Nahılcı Mahallesi'nden Hacı Mehmed de duhan satın almak için Kocakavuk oğlu Ömer'den bir gün sonra Ada'ya gitmiştir⁴³. Buradan Kuşadası'nın tütün ticaretinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Esir-Köle Ticareti: Esir ticareti Osmanlı Devleti'nde kanûnî olarak 1847 yılına kadar devam eden ticarî konulardan birisi idi⁴⁴. Ancak sonraki yıllarda da kanunen yasak olmasına rağmen kölelerin varlığının devam ettiği anlaşılmaktadır⁴⁵. İncelenen dönemde Osmanlı Devleti'nde köle ticareti artık son demlerini

³⁸ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 6 B.

³⁹ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 8 B

⁴⁰ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-B.

⁴¹ Belgedeki Ada diye belirtilen yer Kuşadası'dır.

⁴² BOA, (KKTK), no. 843, vr. 6-A.

⁴³ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 6-B.

⁴⁴ Pakalın, *a.g.e.*, C. I., s. 552-555.

⁴⁵ Esir köle veya cariye için satılabilmesi için savaş sonucu ele geçirilmiş veya tutsak edilmiş düşman ülke vatandaşı olması gerekirdi. Bunun yanında gayri Müslim olması da zorunlu idi. Zira Müslüman bir kimse İslam ülkesinde esir olarak satılamazdı. Gerçi bazı zamanlarda İranlılar Osmanlı vatandaşlarını, Osmanlılar da İran vatandaşlarını bu esir pazarlarında satmışlar ise de özellikle I. Mahmud zamanında iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile her iki ülke tebasının esir ticaretine konu olması yasaklanmıştı. BOA *Name-i Hümayun Defteri* No.3, s. 4-7, hk. 4; 30-31, hk. 17. Ancak bu

yaşamakla birlikte, Karahisâr-ı Sâhib şehrinde hem bu işle iştilgal edenler, hem de köleler vardı. Araştırma konusu olan belgeye göre; İstanbul'un Gazi Ali Paşa Mahallesi'nden Esirci Süleyman b. Mehmed, Haleb'e kadar gitmiş ve 5 Ekim 1835 günü İstanbul'a dönerken bir gün Karahisâr-ı Sâhib'deki Balık Hanı'nda kalmıştır. Kendisi muhtemelen köle ticareti için Haleb'e gitmişti⁴⁶. Bir başka kayıta ise Karahisâr-ı Sâhib'in Câmî-i Kebîr Mahallesi'nden Hacı Ahmed'in Arab köle satmak için 25 Eylül 1835 günü Sandıklı'ya gittiği belirtilmektedir⁴⁷. Köle ticareti amacıyla Karahisâr-ı Sâhib'de konaklayan veya Sandıklıya giden bu iki kişi ile ilgili kayıt yanında, bir kölenin ticarî faaliyeti de söz konusu belgeye girmiştir. Buna göre Marulcu Mahallesi'nden Köle Mehmed ticâret gerekçesiyle Der-aliyye'ye (İstanbul'a) gitmiştir⁴⁸.

Katırcılık: Karahisâr-ı Sâhib'de de bu işi yapan birçok kişi bulunmaktaydı. İnceleme konusu yapılan dönemde oldukça önemli bir meslek olduğu için söz konusu belgede de katırcılık ve katırcılarla ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi mahkemeye sirayet eden alacak davasıdır. Buna göre; 23 Eylül 1835 günü Katırcı Hacı Hasan, Katırcı Hüseyin'den 280 kuruş katır parası alacağı olduğunu iddia etmiştir. Davalı olan Hüseyin kendisinden dava edilen borcu ikrar edince ödemesi yönünde karar verilmiştir⁴⁹.

Araştırma konusu yapılan belgede katırcıların mahkemeye sirayet eden davaları yanında katırcılar ile ilgili başka kayıtlar da bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre; Karahisâr-ı Sâhib'in Kalecik Karyesi'nden Katırcı Seyyid Mehmed hizmetkârı ile kira işi için 7 Eylül 1835 tarihinde Vezirköprüsü'ne gitmişlerdir⁵⁰. Yine Karahisâr-ı Sâhib'in Kubbelü Mahallesi'nden Abdurrahman dört hizmetkârı ile birlikte yün nakli için İzmir'e, Hacıcafer Mahallesi'nden Katırcı Seyyid Mehmed de kiracılık yapmak üzere 6 Ekim 1835 günü İstanbul'a gitmiştir⁵¹.

Keçecilik: Bu makalede ele alınan belgede keçecilikle ilgili dört tane kayıt vardır. Bunlardan birisi alacak-verecek meselesidir. Diğer üçü ise bizatihi keçecilik mesleğini icra ile ilgilidir. Alacak-verecek ile ilgili olup belgenin ilk bölümündeki davalar arasında geçen kayda göre Keçeci Hasan, Halımoğrulu Zomzom'dan 3 kile buğday ve 60 kuruş alacağı olduğunu iddia etmişse de adı geçen bu borcu inkâr ettiği için kendisinden delil getirmesi istenmiştir⁵². Keçecilik mesleğini icra etmekle ilgili kayıtlardan birincisi 61 gün süre ile bu mesleği yapmak üzere Eskişehir'e giden ve Burmalı Mahallesi'nden Keçeci esnâfından

---

yasağın hayata geçebilmesi için oldukça uzun yılların geçmesi gerekecekti. Bkz. M. Zahit Yıldırım, *Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 289.

⁴⁶ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 6 A.

⁴⁷ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3 A.

⁴⁸ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3 B.

⁴⁹ BOA, (KKTK), no. 843, s. 0-B.

⁵⁰ BOA, (KKTK), no. 843, s. 4-A.

⁵¹ BOA, (KKTK), no. 843, s. 8-A.

⁵² BOA, (KKTK), no. 843, s. 1-A.

Hüseyin b. Hüseyin'le ilgilidir⁵³. İkincisi Karahisâr-ı Sâhib'in Mollabahşî Mahallesi'nden Keçeci Ahmed'in keçecilik yapmak için Seydi Gâzi'ye⁵⁴ ve sonuncusu ise Doğanç Mahallesi'nden Keçeci Mehmed'in yine aynı gaye için Sandıklı'ya⁵⁵ gitmesi ile ilgilidir. Birinci kayıta Keçeci Hüseyin'in 61 gün süre ile gittiği belirtilmiş, ancak diğer iki kayıta bahsedilen kişilerin ne kadar süre ile şehir dışına çıktıkları belirtilmemiştir.

Kına Ticareti: Karahisâr-ı Sâhib'de de bu maddenin ticaretiyle uğraşan kimseler bulunmaktaydı. Bu bağlamda incelenen belgede Ispartalı bir tüccarın, Karahisâr-ı Sâhib'e dört yük kına getirdiği ve Keten Hanı'nda bunu satmak için üç gün kaldıktan sonra memleketine gittiği bilgisi yer almaktadır⁵⁶.

Kiracılık: Karahisâr-ı Sâhib'de kiracılık işi yapan çok sayıda kişi vardı. Bu çerçevede Hacinasuh Mahallesi'nden Yakup, Hasan, Ebubekir ve oğlu Mehmed kiracılık işi için Söğüt Kazası'na; Efecik Mahallesi'nden es-Seyyid Mehmed 30 Eylül 1835 Salı günü Güzelhisâr'a gitmişlerdir. Aynı günde ve aynı işi yapmak üzere Bedrik Mahallesi'nden Merkepçi Ali Alaşehir'e gitmiştir. Bunlardan es-Seyyid Mehmed 20 Ekim 1835 Pazartesi günü, Söğüt'e gidenlerle Alaşehir'e giden Merkepçi Ali ise 22 Ekim, Çarşamba günü Karahisâr-ı Sâhib'e geri dönmüşlerdir⁵⁷. Yine Ardıç Mahallesi'nden Mehmed b. Hüseyin kiracılık işi yapmak üzere 4 Ekim 1835 günü Yalvaç'a gitmiştir⁵⁸. Mehmet muhtemelen daha uzun süre çalışmış olmalıdır. Zira dönüş kaydı düşülmemiştir. Karahisâr-ı Sâhib'in merkezinde oturup kiracılık yapan Hacinasuh Mahallesi'nden Mehmed ve oğlu Ali, Karaman Mahallesi'nden Süleyman b. Hasan'la hizmetkârı Mehmed Konya'ya gitmişlerdir. Bunlardan Mehmed ve oğlu Ali 10 Ekim'de, diğerleri ise 12 Ekim 1835'de yola çıkmışlardır⁵⁹. Karaman Mahallesi'nden kiracılık yapan bir diğer şahıs ise Yekçesm Mehmed'ti. Adı geçen kişi de kiracılık işi için 18 Ekim, Pazar günü Kütahya'ya gitmişti⁶⁰. İncelenen belgede yer alıp Karahisâr-ı Sâhib'in merkezinde oturan ve kiracılık yapan son kişi ise Hacıcafer Mahallesi'nden Katırcı Seyyid Mehmed'tir. O da kiracılık yapmak üzere İstanbul'a gitmiştir⁶¹.

Karahisâr-ı Sâhib'in çevre köylerinden olup kiracılık işi yapan şunlardır: Kalecik Karyesi'nden Seyyid Hüseyin 5 Ekim 1835 Pazartesi günü belirtilen iş için Sivrihisâr'a; İshaklı (Sultandağı)'ndan Süleyman ve Hacı Ahmed 12 Ekim 1835, Pazartesi günü Uşak'a gitmişlerdir⁶².

---

⁵³ BOA, (KKTK), no. 843, s. 2-B.

⁵⁴ BOA, (KKTK), no. 843, s. 5-B.

⁵⁵ BOA, (KKTK), no. 843, s. 8-A.

⁵⁶ BOA, (KKTK), no. 843, s. 3-B.

⁵⁷ BOA, (KKTK), no. 843, s. 4-A.

⁵⁸ BOA, (KKTK), no. 843, s. 5-B.

⁵⁹ BOA, (KKTK), no. 843, s. 6-B, 7-A.

⁶⁰ BOA, (KKTK), no. 843, s. 8-A.

⁶¹ BOA, (KKTK), no. 843, s. 8-B.

⁶² BOA, (KKTK), no. 843, s. 5-B, 7-B.

Kumaş Satıcısı: Karahisâr-ı Sâhib’de bu dönemde kumaş ticareti ile ilgili olarak bir kayda rastlanılmıştır. O da Beyşehir’in Makrince köyünden Abosto’nun oğlu Yani isimli bir gayri Müslim ile ilgilidir. Abosto alaca kumaşı satmak için “*kazâsi cânibinden Balık Hanı’na*” gelip bir gün konaklayarak tekrar memleketine dönmüştür⁶³.

Kur’an Satıcılığı: Bu konu ile ilgili belgedeki ifade aynen şöyledir: “*Marulcu Mahallesi’nden Mehmed Efendi birâderi Halil Molla Kelâm-ı Kadîm fîrûht etmek [üzere] Bilecik cânibine*”⁶⁴. Bu ifadeden, Mehmed Emin’in kardeşi Molla Halil’in, Kur’ân-ı Kerim satmak üzere Bilecik tarafına gittiği anlaşılmaktadır. Halil’in Molla sıfatına sahip olmasından Kuran-ı Kerim okumayı bildiği ve dini bilgisi olan birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Kuyumculuk- Sarraflık: Kuyumcu, değerli madenlerden süs eşyası yapan ve satan demektir⁶⁵. Sarraf ise akça bozan ve değiştiren kişidir⁶⁶. Ancak bu meslek günümüzde birleşmiş durumdadır. Sarraflık yapanlar kuyumculuk, kuyumcular da sarraflık yapmaktadırlar. Kuyumculuk ve sarraflık işlenen değerli madenin niteliği gereği günümüzde olduğu gibi geçmişte de en itibarlı mesleklerden birisidir. Osmanlı toplumunda bu işi yapanların ekseriyetle Yahudi veya Ermeni olduğu bilinmektedir. Bilhassa Tanzimat öncesinde gerek devlet ve gerekse askerî kesim acil nakit ihtiyacını karşılamak için sarraflardan çok geniş oranda istifade etmiştir. Buna bağlı olarak devletin ve paşaların toplamaları gereken vergileri bu kuyumcular toplamış, bunu toplarken de verdiklerinden daha fazlasını almak için ahalinin sırtına kat kat fazla vergi yüklemişleridir. Nitekim belgede yer alan bir ifadede Antalya Vâlisi Osman Paşa’nın sarrafı Refâil’in, Paşa’nın Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan alacaklarını tahsil etmek için geldiği belirtilmektedir⁶⁷.

Kürkçülük: İnceleme konusu olan belgede Karahisâr-ı Sâhib şehrinde kürkçülükle ilgili bir kayıt da söz konusudur. Kayıttan anlaşıldığına göre, bu meslekle gayri müslimler iştigal etmektedir. Buna göre Akşehir’in Serkiz Papaz Mahallesi’nden ve Kürkçü esnâfından Melkon’un oğlu Serkiz, arkadaşları Kivork’la oğlu Boğos, diğer Melkon’un oğlu Esteban ve Ohannes’in oğlu Bedros, kazalarından Balık Hanı’na gelerek bir gün kalıp İstanbul’a gitmişlerdir⁶⁸.

Terzilik: Farsça derzî kelimesinden Türkçeleştirilmiş olan terzi elbise biçip-diken erkek veya kadın demektir⁶⁹. Belgede terzilikle ilgili bir tane kayıt vardır.

---

⁶³ BOA, (KKTK), no. 843, s. 8-B.

⁶⁴ BOA, (KKTK), no. 843, s. 7-A.

⁶⁵ Ş. Sami, a.g.e., s. 1120.

⁶⁶ Ş. Sami, a.g.e., s. 823.

⁶⁷ BOA, (KKTK), no. 843, s. 4-B.

⁶⁸ BOA, (KKTK), no. 843, s. 5-B.

⁶⁹ Ş. Sami, a.g.e., s. 396.

Bu kayda göre; Ardıç Mahallesi'nde oturan Asodor isimli kişi mesleğini yapmak için 16 Ekim 1835, Cuma günü İstanbul'a gitmiştir⁷⁰.

Tüfenkçilik: İncelenen belgede bu konuyla ilgili sadece bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre 18 Ekim 1835 günü Akşehirli ve Ermeni milletinden tüfekçi esnaflarından Boğos, Ohannes, Akob ve Serkiz adlı kişiler mesleklerini yapmak için Tüfenk-hâne-i Âmire'ye gönderilmişlerdir⁷¹. Belgedeki ifadeye göre bu dört gayri müslim devletin resmî görevlisidir. Bu sanatla ilgili belgede başka kayıt yoktur. Bu bilgiden Osmanlı Devleti'nin ordusuna tüfek imal eden Tüfenk-hâne-i Âmire fabrikasında gayri Müslimlerin çalıştığı anlaşılmaktadır. Cephede tüfeği kullanan asker müslim, ama cephe gerisinde lojistik destek sağlayan kurumlarda, özellikle harp sanayiinde gayri müslimler bulunmakta idi.

Urgancılık: Urgancı, urgan denilen ince halatları, yani kalın ipleri yapıp satan demektir⁷². Belgede urgancılıkla ilgili sadece bir kayıt yer almıştır. O da Kastamonu'nun Çay Mahallesi'nden Urgancı Seyyid Yakub "*kazâsı cânibinden*" gelip Acem Hanı'nda bir gün kaldıktan sonra İzmir'e gitmiştir⁷³.

Yemenicilik: Karahisâr-ı Sâhib'de bir Yemeniciler Çarşısı vardı ve varlığını 1950'li yıllara kadar sürdürmüştü. İncelenilen dönemdeki yemeni ticaretine bakıldığında hem dışarıdan yemenicilerin Karahisâr-ı Sâhib'e gelerek yemeni sattıkları ve hem de Karahisâr-ı Sâhibli Yemenici esnafının dışarıya giderek ürettikleri yemenileri sattıkları anlaşılmaktadır. Jurnal defterinde bunlara dair iki kayıt yer almıştır. Birincisinde Kütahyalı ve Yemenici esnafından Halil oğlu Halil'in bir yük yemeni ile Karahisâr-ı Sâhib'e gelip Turunç Hanı'nda üç gün misafir olarak kaldığı ve yemenilerini sattıktan sonra memleketine döndüğü belirtilmektedir⁷⁴. Diğer kayda göre ise Karahisâr-ı Sâhib'in Arabmescidi Mahallesi'nden ve Yemenici esnafından Ahmed Usta ticaret için Isparta'ya gitmiştir. Belgeye bu kişinin gelişi diye kayıt düşülmüş, ancak tarihi belirtilmemiş ve soru işareti konulmuştur⁷⁵.

Buraya kadar belgede meslek isimleri ile kaydedilmiş kişilerin yaptıkları mesleklerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bundan sonra ise belgede "*berây-ı ticâret*", "*li-ecl'i't-ticâre*" gibi terimlerle kaydedilmiş ve sadece ticaret için yapılan yolculuklardan söz edilecektir.

3- Ticaretle İlgili Bilgiler ve Ticarî Yolculukların Yönü

Bu kısımda öncelikle ticaret maksadıyla yapılan seyahatler ve bunların yönleri ile ilgili bilgilerin daha iyi anlaşılabilmesi için tüccarların geldikleri ve gittikleri güzergahlar, isimleri, ne iş yaptıkları gibi bilgilerin tablo halinde verilmesi daha yararlı görülmüştür. Ancak kayıtların sayısının oldukça fazla olması sebe-

⁷⁰ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 7-B.

⁷¹ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 8-A.

⁷² Ş. Sami, a.g.e., s. 197.

⁷³ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-A.

⁷⁴ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 3-B.

⁷⁵ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 5-A.

biyle bunları belli bir tasnife tabi tutmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bu yolculukları ve yönlerini ortaya koyabilmek için mukîm tüccarlar, transit tüccarlar, Karahisâr-ı Sâhib'e bağlı yerleşim birimlerinde oturan tüccarlar ve İran asıllı tüccarlar şeklinde dört tablo yapılmıştır. Mukîm tüccarlar (tablo 2) Karahisâr-ı Sâhib'in merkezinde oturanları, transit tüccarlar (tablo 5) başka bir yerde oturup ticaret için memleket içerisinde dolaşırken Karahisâr-ı Sâhib'e gelip konakladıktan sonra başka yerlere giden tüccarları ifade etmektedir. Mukîm tüccarlardan Karahisâr-ı Sâhib'e bağlı çevre köylerde oturanlar (tablo 3) ve Acem tüccarı olup Karahisâr-ı Sâhib'de hanlarda mukîm kalanlar da (tablo 4) ayrıca gösterilmiştir.

Karahisâr-ı Sâhib'in incelenen dönemdeki ticarî hayatının oldukça hareketli olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Kütahya, Konya, Akşehir, Antalya, Sivrihisâr, Isparta, Denizli gibi çevre şehirlerden tüccarlar çeşitli ticarî münasebetler için buraya gelmekte idiler. Aynı şekilde bu şehirden de değişik mesleklerle mensup tüccarlar, ticaret yapmak veya mesleklerini icra etmek maksadıyla Konya ve Isparta gibi komşu şehirlere veya ülkenin önemli merkezleri olan İstanbul ve İzmir gibi kentlere gitmekteydiler. Zaten Karahisâr-ı Sâhib bulunduğu coğrafi konum itibarıyla ticaret ve sosyal hayatının hareketli olması için oldukça müsait bir yerde idi. Zira bu şehir, hem İzmir'den başlayıp İran'a doğru giden doğu-batı tarihi İpek Yolu güzergâhı, hem de İstanbul'dan başlayıp Konya-Adana-Şam Hicaz ve Şam-Mısır yolu üzerinde bulunmaktaydı. Ayrıca Rume- li'den toplanıp İstanbul'a gelen ve karayolu ile Hacca giden hacı adayları ve yine her yıl Harameyn'e gönderilen Surre Alayı da buradan geçmekteydi. Buna ek olarak Anadolu'nun bu bölgesindeki şehir ve köylerden Hacı adayları, Hac kervanlarına katılmak için buraya gelmekte idiler⁷⁶. Burası aynı zamanda Hac'dan dönenlerin de uğrak yerlerinden birisiydi⁷⁷.

Yukarıda ticarî, sosyal ve ekonomik konumu itibarıyla önemli bir merkez olduğuna işaret edilen Karahisâr-ı Sâhib'in inceleme konusu bir aylık dönemdeki ekonomik faaliyetleri iki başlık altında ele alınmıştır. Bu çerçevede önce el sanatı sayılabilecek dericilik, bakırcılık, boyacılık, keçecilik ve demircilik gibi sanatlarla kiracılık, tütüncülük, kına ticareti, kumaş satıcılığı gibi küçük boyuttaki meslekler değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ise daha büyük boyuttaki ticaretle uğraşanlar ele alınmıştır.

Belgedeki kayıtlardan Karahisâr-ı Sâhib'e gelenlerden bazıları ticaretinin konusuna göre bir gün kalıyor bazıları ise on-on beş gün, hatta daha fazla bir süre burada kalarak ticaretini yaptıktan sonra memleketine veya başka bir şehre gidiyordu. Ticaret veya mesleğini icra etmek için gelenlerin altmış bir günlük izin belgesi aldığı da olabiliyordu. Örneğin, Zâviye Mahallesi'nden Molla Ali ticâret için Isparta'ya ve Burmalı Mahallesi'nden, Keçeci esnâfından Hüseyin b. Hüseyin de keçecilik mesleğini yapmak üzere altmış bir gün müddetle Eskişe-

⁷⁶ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 7-A.

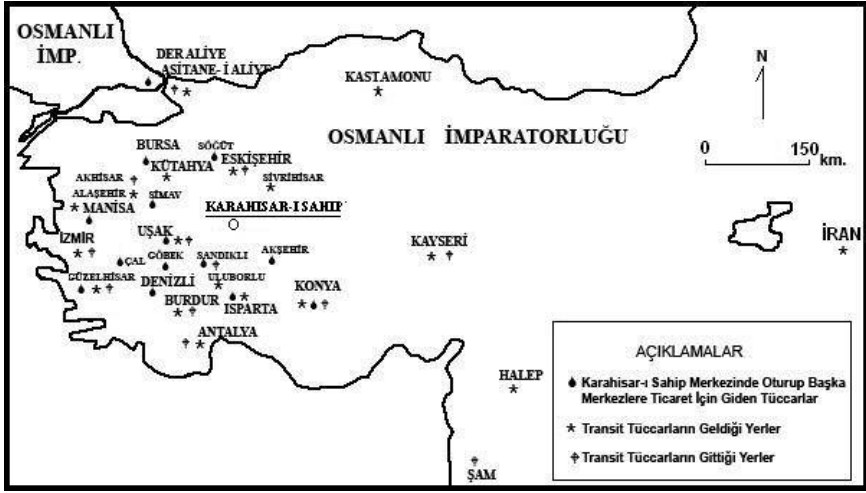
⁷⁷ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 5-A.

hir'e gidip gelmek üzere izin almışlardı⁷⁸. Ele alınan dönemde olduğu gibi bu dönemin öncesi ve sonrasında da Karahisâr-ı Sâhib'de ticarî hayatın çok canlı olduğu anlaşılmaktadır⁷⁹.

Ayrıca okuyucunun zihninde dönemin Karahisâr-ı Sâhib şehri ekonomik hayatının daha iyi canlanabilmesi için, şehrin ticari ilişkilerinin mahiyeti ve ticarî yolculukların yönleri, gerek mukim tüccarların ve gerekse başka yerlerden gelip-giden tüccarların gelip-gittikleri yerler aşağıda verilen harita üzerinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Harita 1. Tüccarların Gelip-Gittiği Merkezler

Tablo 2. Karahisâr-ı Sâhib'in Mahallelerinde Oturan Tüccarlar ve İsimleri

Yolcu sayısı	Müs- lim/G.Mü slim	Geldiği Yer	Gittiği Yer	Tüccarların İsimleri
1	Müslim	Zaviye Mah.	Isparta	Molla Ali
1	Müslim	Hacıyüb Mah.	Manisa	Seyyid el-Hâc Mustafa
1	Müslim	Hacıyahya Mah.	Çal kazası	Ali b. Veli
1	Müslim	Hacnasuh Mah.	Uşak	Seyyid İbrahim
1	Müslim	Kaleiçi (Afyon Kal)	Sandıklı	Molla İsmail
1	Müslim	Bedrik Mah.	Konya	Elif oğlu Mehmed
1	Müslim	Nakilci Mah.	Deraliyye	Nakilcioğlu Seyyid Ahmed
1	Müslim	Marulcu Mah.	Deraliyye	Köle Mehmed
1	Müslim	Bedrik Mah.	Güzelhisâr	İbrahim b. İbrahim
1	Müslim	Efecik Mah.	Âsitâne-i	Abdullah b. Hasan

⁷⁸ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 2-B.

⁷⁹ Bkz. Tiryakioğlu Kazak, a.g.e., s. 135 vd.

			aliyye	
1	Müslim	Bedrik Mah.	Bursa	Seyyid Hüseyin b. Mehmed
1	Müslim	Hacıevtal Mah.	Konya	Veli b. Receb
1	Müslim	Cami-i Kebîr Mah.	Uşak	Seyyid Mustafa
1	G.Müslim	Nasarâ Mah.	Akşehir	Kirkor
1	Müslim	Medli Mh	Söğüt	Ömer b. Halil İbrahim
1	Müslim	Kahil Mah.	Denizli	Hacı Abdullah
1	Müslim	Karaman Mah.	Güzelhisâr	Kuşoğlu Ebûbekir
1	Müslim	Sinanpaşa Mah.	Deraliyye	Çolak Hacı Mehmed
1	Müslim	Karaman Mah.	Deraliyye	İsmail b. Ahmed
1	Müslim	Nahlılcı Mah.	Ada	Hacı Mehmed
2	Müslim	Akmescid Mah Arabmescidi Mah	Güzelhisâr	Ebûbekir, Seyyid İbrahim
1	Müslim	Medli Mah.	Konya	Seyyid Hacı Ali
1	Müslim	Kâhil Mah.	İsparta	Hacı Halil
1	Müslim	Hacıcafer Mah.	Simav	Yekçeşm Mehmed
1	G.Müslim	Yukarıpazar mah	Akşehir	Karabet
5	Müslim	Kubbelü Mah.	İzmir	Katırcı Abdurrahman ve dört hizmetkârı
1	Müslim	Zâviye Mah.	İzmir	Hacı Ali
1	Müslim	Ardıç Mah.	İzmir	Mustafa
2	G.Müslim Baba oğul	Yukarıpazar Mahb	İzmir	Acı Ator, Sahak
1	Müslim	Arabmescidi Mah.	İzmir	Ahmed b. Ahmed
1	Müslim	Hacıyahya	Konya	es-Seyyid Hacı Ârif
1	G.Müslim	Hisârönü Mah	Göbek kz.	Kivork
1	G.Müslim	Ardıç Mah.	İzmir	Acı Ator
1	G.Müslim	Ardıç Mah.	İzmir	Ohannes Avrupa Tüccarı

Karahisâr-ı Sâhib'de mukîm tüccarların oturdukları mahallelere bakıldığında 34 kayıta yer alan 36 tüccarın 23 mahalleye dağılmış olduğunu görülmektedir. Karahisâr-ı Sâhib'de XIX. yüzyılın ilk yarısında ise 48 mahalle vardır⁸⁰. Buradan hareketle Karahisâr-ı Sâhib'in sosyal ve refah seviyesi belli bir düzeyde olan insanların, şehrin en azından yarısına yakın bir bölümüne yayılmış olduğu söylenebilir. Bu kırk tüccardan yedi tanesi gayri müslimdir. Bunlardan birisi aynı zamanda Beratlı Avrupa tüccarıdır⁸¹. Gayri Müslim yedi tüccardan birisi Nasara⁸² Mahallesi'nde, üç tanesi Yukarıpazar Mahallesi'nde, iki tanesi Ardıç Mahallesi'nde ve bir tanesi de Hisarönü Mahallesi'nde oturmaktadır. Ardıç Mahallesi'nde oturan iki gayri müslim tüccardan birisi daha önce bahsettiğimiz Beratlı Avrupa tüccarıdır. Geriye kalan 33 Müslüman tüccarın oturduğu mahal-

⁸⁰ Bkz. Tiryakioğlu Kazak, a.g.e., s. 46-48.

⁸¹ BOA, (KKTK), no. 843, vr. 9-A.

⁸² Nasara: Nasrânî kelimesinin çoğuludur. Nasrani Hıristiyan demektir. Yani bu mahallede oturanların tamamı Hıristiyandır.

leler ve sayıları ise şöyledir; Kubbelü Mahallesi'nde beş, Bedrik Mahallesi'nde üç; Karaman, Kâhil, Medli, Nakilci, Hacıyahya, Zaviye ve Arabmescidi Mahallesi'nde ikişer tüccar oturmaktadır. Akmescid, Hacıcafer, Hacinasuh, Marulcu, Kaleiçi, Hacıevtal, Cami-i Kebir, Efecik, Hacıyüb, Yukarıpazar ve Sinanpaşa mahallelerinde ise birer tüccarın oturduğu anlaşılmaktadır.

Ticarî yolculukların yönüne bakıldığında, Karahisâr-ı Sâhib'teki tüccarların en fazla İzmir'e gittikleri görülür. Bir aylık süre içerisinde Karahisâr-ı Sâhib'de oturup da ticaret için İzmir'e gidenleri gösteren yedi kayıta sekiz kişi söz konusudur. İzmir yönüne yapılan yedi seyahatten dördünü gayri müslim tüccarlar yapmıştır ki, bunlardan birisi de baba-oğuldur. Diğer üç seyahati ise Müslüman tüccarlar yapmışlardır.

Bunların dışındaki ticarî seyahat güzergâhlarına baktığımızda Karahisâr-ı Sâhib'in merkezinde oturan tüccarların İzmir'den sonra en çok gittikleri merkez İstanbul'dur. Belgede İstanbul için Deraliyye, Âsitâne gibi isimler de kullanılmaktadır. Onun için tablolarda bunlara da yer verilmiştir. İstanbul'a beş tüccar gitmiştir. Konya ile Güzelhisâr ise dörder seyahatle üçüncü sırada gelmektedir. Daha sonraki sırayı ikişer tüccarın gittiği Akşehir, Isparta ve Uşak gibi merkezler oluşturmaktadır. En son sırada ise birer tüccarın gittiği yerler gelmektedir ki bunlar da Bursa, Manisa, Denizli şehirleri ile Çal, Sandıklı, Söğüt, Simav, Göbek (Uşak'ın Ulubey Kazası) ve Ada kazalarıdır.

Tablo 3. Karahisâr-ı Sâhib'e Bağlı Yerleşim Birimlerinde Oturan Tüccarlar ve İsimleri

Yolcu sayısı	Müslim G. Müslim	Geldiği Yer	Gittiği Yer	Tüccarların İsimleri
1	G. Müslim	Sele Karyesi	Sandıklı	Hırsto veled-i Andon
1	Müslim	Bavurdu Karyesi	Mihaliç	Seyyid el-Hâc Mustafa
1	Müslim	Karakeçili aşiretinden	Akşehir	Hacı Hasan oğlu Ali

Karahisâr-ı Sâhib'e bağlı yerleşim birimlerinde oturan tüccarların nispeten daha yakın ve küçük şehirlere gittikleri görülmektedir. Bu da muhtemelen ticaretlerinin daha küçük boyutta olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Karahisâr-ı Sâhib'in çevre köylerindeki tüccarlarla ilgili üç kayıt söz konusudur. Bu üç kayıttan ikisi Müslümanlarla ve birisi de gayri Müslimlerle ilgilidir. Müslüman olan tüccarlardan birisi Barçın (Bayat) kazasına bağlı Bavurdu Köyünden Seyyid el-Hâc Mustafa, Eskişehir'in Mihaliç kazasına; Karakeçili aşiretinden Hacı Hasan oğlu Ali de Akşehir'e gitmişlerdir. Gayri Müslim olup Sele karyesinde oturan Andon'un oğlu Hırsto ticaret için Sandıklı'ya gitmiştir.

Tablo 4. Karahisâr-ı Sâhib'de Hanlarda Mukim İran Asıllı Tüccarlar ve İsimleri

Yolcu sayısı	Kaldığı Yer	Gittiği Yer	Tüccarların İsimleri
Mukîm	İranlı Turunç H'da	Asitane	Hasan
Mukîm	İranlı-Turunç H'da	Bursa	Yusuf
1	İranlı-Turunç H'da	Bursa	Yekçeşm Abdurrahman
1	Der-aliyye Turunç H'da	Deraliyye	Mehmed Rıza

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi İranlı tüccarlar sadece Turunç Han'da konaklamaktadırlar. Hatta belgede ticaretle ilgili olmayan iki İranlı'nın da Turunç Han'da kaldığı belirtilmiştir. Hâlbuki başka bir araştırmada, Karahisâr-ı Sâhib'de Acem Hanı'nın İranlı tüccarların ticaret yaptıkları yer olduğu belirtilmektedir⁸³. Bu duruma göre bu tespitin pek de isâbetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Karahisâr-ı Sâhib'de uzun asırlardır İran asıllı tüccarların yerleşip ticaret yaptıkları bilinmektedir⁸⁴. Önceki asırlarda başlayan Karahisâr-ı Sâhib'deki İranlı tüccarların yerleşmesi, XIX. asırda da devam etmiştir. Hatta bu yerleşmeler o kadar artmıştır ki, 1840'lı yıllarda Karahisâr-ı Sâhib'de İran'ın bir maslahatgüzârlık şeklinde diplomatik temsilciliği varken 1882-1883 yıllarına gelindiğinde bunun seviyesi şehbenderliğe yükseltilmiştir⁸⁵. Yine 1840'lı yıllardaki mahkeme kayıtlarına yansıyan davalara bakıldığında İranlı tüccarların Karahisâr-ı Sâhib ve çevresinde ticaret için bulduklarına dair bu yoğunluğu görmek mümkündür⁸⁶.

Tablo 5. Transit Tüccarların Geliş-Gidiş Güzergâhları

Yolcu sayısı	Kaldığı gün	Müslim G.Müslim	Geldiği Yer	Gittiği Yer	Tüccarların İsimleri
2	11	G.Müslim	Sivrihisâr (Akdoğan Mh.)	Sivrihisâr	Esteban v. Mıgırdıç Oğlu Serkiz
1	1	Müslim	Kırkağaçlı/ Konya	İzmir	Ahmed b. Hüseyin
4	3	Müslim	Sivrihisâr Günyüzü Mah.	Aydın	Osman b. Cafer, Halil bin Ahmed, Süleyman b. Mehmed Hüseyin b. Hacı Salih
4	1	Müslim	Şamlı/ İzmir'den	Şam	Ali b. Mehmed, Derviş Hacı Ali, Hasan b. Hacı Ali, Mehmed b. Hüseyin
3	1	2 Müslim 1 G.Müslim	Akhisârlı/ Antalya Donyağı tic.	Akhisâr	Köseoğlu Mehmed Ali Benderlioğlu Hacı İbrahim, Mihâil veled-i Tecri
1	1	Müslim	Trablusgarblı/ Antalya	Deraliyye	Kadir b. Mehmed
1	1	Müslim	Sivrihisâr'ın Hacı Veyis Mh.	İzmir	Hâfız Abdullah b. Hüseyin
1	Mukîm	Müslim	Haleb	Deraliyye	Ahmed b. Mustafa Ticaret
1	3	Müslim	Uşşakî Hacı Hasan Mah.	Uşak	Abdülkadir Kahve satışı
1	1	Müslim	Konya'nın Pırpaşa Mah.	Deraliyye	Seyyid İbrahim b. Mehmed

⁸³ Küpeli, a.g.e, s. 381.

⁸⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 215.

⁸⁵ Afyon Şeriye Sicili (A.Ş.Ş.), 567/172; 612/318.

⁸⁶ A.Ş.Ş., 567/152, 155, 160, 166, 229, 336.

1	1	G.Müslim	Midillili/ Lazkıyye	Yalvaç	Kostanti
1	Mukîm	Müslim	Alaşehir	Alaşehir	Seyyid Mehmed
1	1	Müslim	Uluborlu Çelebi Mah.	Deraliyye	Yekçeşm Hüseyin b. Mehmed
1	1	Müslim	Kütahya Şehreküstü Mh.	Şam	Hacı Yusuf Şam metaı
2	Mukîm	G.Müslim	Burdur	Burdur	Ohannes v. Sahak, Avekim v. Acı Ohannes
2	3	G.Müslim	Sivrihisâr'ın Zimmibeyli Mah.	Sandıklı	Karabet veled-i Döner ve Kivork ve İstafan
1	1	Müslim	Isparta'nın Çelebiler Mah.	Sandıklı	Ali b. Abdurrahman
2	-	Müslim	Eskişehir'in Akçağlan (?) Mh.	Eskişehir	Tahmas oğlu Hasan Helvacı Hasan Meşin satışı
1	1	Müslim	Kastamonu Gökdere Mah.	İzmir	Seyyid Hüseyin b. Mustafa
5	1	Müslim	Konya'nın Pirî Paşa Mh. İzmir'den geliyor.	Konya	İbrahim b. Ömer Seyyid Nuh, Mustafa Abdülkâdir, Halil
1	1	Müslim	Konya'nın Zenburi Mh.	Konya	Seyyid Ahmed b Ali Zincir satmak
1	1	G.Müslim	İzmirli/Yalvaç	İzmir	Kambano Zimem tahsili
2	1	G.Müslim	Kayserili/İzmir	Kayseri	Yosef veled-i Yani ve Anaştaş
1	1	G.Müslim	Deraliyye	Antalya	Beratlu Avrupa tüccârlarından Yanko
1	3	G.Müslim	Güzelhisâr	Güzelhisâr	Dimetokalı Kosti

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Karahisâr-ı Sâhib'e dışarıdan gelen tüccarların en çok geldikleri yer Eskişehir'dir. Eskişehir'den gelenlerle ilgili toplam beş kayıta on üç tüccarın geldiği anlaşılmaktadır. Ancak burada şu hususun belirtilmesi gerekir ki, bu on üç tüccarın on biri Eskişehir'in Sivrihisâr kazasındandır. Bundan da Sivrihisâr'ın Karahisâr-ı Sâhib'le ticarî ve sosyal ilişkilerinin oldukça fazla olduğu sonucu çıkarılabilir. Belgedeki sosyal hayatla alakalı diğer dört kayıt da bu kanaati güçlendirmektedir Sivrihisâr'ın Karahisâr-ı Sâhib'le olan bu sıkı münâsebetinin en başta gelen sebebi de buraya olan yakınlığıdır. Bunun dışında Konya ve İzmir'le ilgili altı kayda göre bu şehirlerden toplam on dört tüccar gelmiştir. Bunlardan üçü Konya'dan ve on biri ise İzmir'dendir. Isparta'dan iki ve Antalya'dan dört tüccar gelmiştir. Bunların dışında kalan Halep, Uşak, Lazkiye, Alaşehir, Kütahya, Burdur, Kastamonu, Yalvaç, İstanbul ve Güzelhisâr'dan ise toplam on bir tüccar gelmiştir.

Kayıtlardan tüccarların kimisinin Karahisâr-ı Sâhib'e gelip ticaretini yaptıktan sonra memleketine döndüğü, kimisinin ise başka merkezlerle gittiği anlaşılmaktadır. Sözgelisi Sivrihisâr'dan Karahisâr-ı Sâhib'e gelen dört tüccardan birisi memleketine dönmüş, diğerleri ise Aydın, İzmir ve Sandıklı'ya ticaret için gitmişlerdir. Transit tüccarların en çok İzmir'e gittikleri, burasını ise Konya'nın takip ettiği anlaşılmaktadır. İzmir'e giden tüccarlar muhtemelen dış ticaretle uğraşmakta idiler.

Tüccarların ekseriyetinin tek başına dolaştıkları, ama bazen iki, üç, dört ve hatta beş kişilik gruplar halinde de ticaret için seyahat ettikleri anlaşılmaktadır. Ticaretle ilgili toplam altmış altı kayıta doksan yedi tüccarın bir aylık sürede ya Karahisâr-ı Sâhib'e geldiği veya buradan başka bir yere gittiği anlaşılmaktadır. Bahsedilen doksan yedi tüccardan iki tanesi beratlı Avrupa tüccarı olmak üzere toplam on dokuzu gayri Müslimdir. Beratlı Avrupa tüccarlarından birisi İstanbullu, diğeri ise Karahisâr-ı Sâhiblidir. Tüccarların diğerleri ise Müslümandır. Müslümanların içerisinde İranlı olan tüccarlar da vardır. Bunların sayısı ise dördttür.

Mukîm ve transit tüccarların geliş-gidiş güzergâhları ve gelip-gittikleri merkezler incelendiğinde Karahisâr-ı Sâhib'in bölgelerarası ticarete önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada yer alan bilgiler daha çok bir aylık bir sürede tutulan kayıtların yer aldığı bir jurnal defterindeki bilgilere dayanılarak ortaya konulmuştur. Bu defterlerin tutuluş amacının Osmanlı Devleti'nin halkının durumunu yerinde ve daha doğru bilgilere dayanarak öğrenmek isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Devleti yönetenleri böyle yeni bir uygulama yapmaya iten sebebin, özellikle önceki yüzyıllarda artarak devam eden ayan-ümera çatışmasında, ayanların gücünün 1807 Sened-i İttifak Antlaşması ile zirveye çıkmasıdır. Yöneticiler, ayanların gücünü kırarak yeniden merkezi otoriteyi sağlamak için memleketin ahvalinden haberdar olmak ve gerekli tedbirleri zamanında alabilmek amacıyla böyle bir uygulamayı ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

Karahisâr-ı Sâhib, coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'nun en önemli kavşak noktalarından biridir. İstanbul'dan başlayıp Şam'a kadar devam eden, daha sonra da ikiye ayrılan ana güzergâh buradan geçmektedir. Yine Osmanlı döneminin en önemli ihracat ve ithalat limanı olan İzmir'den başlayıp doğuya (İran'a) doğru giden ve eskiden İpek Yolu denen yol da buradan geçmektedir. O dönemde Karahisâr-ı Sâhib'e geliş yollarına baktığımızda İstanbul, Ankara, Konya ve Antalya gibi büyük yerleşim merkezleri dikkati çekmektedir.

Transit tüccarların geliş ve gidiş güzergâhlarına bakıldığında şunlar görülmektedir; Karahisâr-ı Sâhib'e gelen transit tüccarlar Sivrihisâr, Konya, Antalya ve İzmir gibi merkezlerden gelmektedirler. Yine buraya gelen tüccarlar daha çok

İstanbul, İzmir, Konya Sandıklı gibi merkezlere gitmektedirler. Bu durum da Karahisâr-ı Sâhib'in uzak ticarete çıkmak için toplanma yerlerinden biri olduğunu düşündürmektedir.

Belgedeki kayıtlardan çıkan en öncelikli sonuç, önceki dönemlerdekinin aksine, Tanzimat öncesi gerek Osmanlı ve gerekse Karahisâr-ı Sâhib toplumunda ticaretle uğraşanların çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğunun anlaşılmasıdır. Ancak belgeden gerek Müslüman ve gerekse gayri Müslim tüccarların ticaretlerinin boyutları hakkında bir fikir edinilememektedir. Fakat şu söylenebilir ki Müslümanlar daha ziyade tütün, kahve, yün gibi ticarî maddelerle, dericilik, kiracılık gibi küçük sanatlarla uğraşmakta iken gayri Müslimler tüfekçilik, bakırcılık gibi daha önemli sanatlar ve sanayi denilebilecek mesleklerle iştigal etmektedirler.

Karahisâr-ı Sâhib ahalisinin ticaretle arasının iyi olduğu da varılan sonuçlardandır. Zira tüccarlarla ilgili altmış sekiz kaydın otuz dördünde Karahisâr-ı Sâhib'in çeşitli mahallelerinde oturup, taşraya ticaret için gidenler söz konusudur. Bunların sayısı da otuz altı kişidir. Bu otuz altı kişiden yedisi gayri Müslimdir. Gayri Müslimlerin daha çok İzmir'le ticaret yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu da gayri Müslimlerin ticaretlerinin daha çok dış ticaretle alakalı olduğunu göstermektedir. Buradan Karahisâr-ı Sâhib'deki gayri Müslim tüccarların ithalat-ihracat işleri ile iştigal ettikleri anlaşılmaktadır.

1835'li yıllarda hem Osmanlı, hem de Karahisâr-ı Sâhib toplumunda Müslim-gayri Müslim ayrışmasının olmadığı da yapılan tespitler arasındadır. Gayri Müslimler, Nasara Mahallesi'nin yanında Yukarıpazar, Ardıç ve Hisarönü mahallelerinde Müslümanlarla birlikte oturmaktadırlar. Hatta bir gayri Müslim, Müslüman bir tüccarı arkadaş edinip uzun ticaret yolculuğuna çıkmıştı.

Müslümanlar, gayri Müslimlerle birlikte ticaret yapmaktan ve ticaret yolculuğuna çıkmaktan kaçınmamaktadırlar. İki Müslüman tüccarın yanında bir gayri müslim tüccar birlikte yola çıkabilmektedirler. 1830 yılında Osmanlı Devleti'ne isyan edip bağımsızlığını kazanan Yunan Devleti'nin kuruluşu ile ilgili olayların üzerinden beş yıl geçtiği düşünülürse içerideki gayri Müslimlere (Rumlar'a) karşı olumsuz bir tavır takınıldığına dair izlenime de rastlanılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

A.Ş.S., 567.

A.Ş.S., 612.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun (HH), no. 18579.

BOA, Hatt-ı Hümayûn 491/24045-A.

BOA, *Kamil Kepeci Tasnifi, Tahvil Kalem*, no 843.

BOA, *Kamil Kepeci Tasnifi, Dîvân-ı Hümayûn Defterleri*, no 7520, 7521.

BOA, ML, VRD.TMT.d, no. 16449.

BOA *Name-i Hümayun Defteri* No.3, s. 4-7, hk. 4; 30-31, hk. 17.

Telif Eserler

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim-Aksoyak, İ. Hakkı-Duru, Necip Fazıl, *Kastamonu Jurnal Defteri 1252-1253* Metin ve Tıpkı Basım, Ankara 1998.

Akkoyun, Turan, *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilâyeti Tarihçesi*, Afyon 1997.

Beyhan, Mehmet Ali, "II. Abdülhamit Döneminde Hafiyeye Teşkilâtı ve Journaler", *Türkler*, C. 12, Ankara, 2002.

Darkot, Besim, "Karahisâr" *İA*, MEB Yayını, C. VI, İstanbul basım tarihi yok.

Emecen, Feridun, "Afyonkarahisâr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C., I. İstanbul 1988, s. 443-446.

Gönçer, Süleyman Hilmi, *Afyon İli Tarihi*, C. II, Afyon 1991.

Hindoğlu, Artin, *Dictionnaire Abrégé Français-Turc ou Hazine-i Lügat*, Viyana 1831.

Kırlı, Cengiz, "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol", *Toplum ve Bilim* (83) 1999/2000, ss., 58-79.

Küpeli, Özer, "Afyonkarahisâr'da Ticaret", *Afyonkarahisâr Kütüğü*, C. II, Afyonkarahisâr 2002.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, II, III, İstanbul 1983.

Paydaş, Kazım, "Ak-Koyunlular Döneminde Ticaret", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 18, Ankara 2004.

Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Yayını, İstanbul 1928.

Şemseddin Sâmî, *Kamûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317.

Tiryakioğlu Kazak, Zübeyde, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Şer'iyye Sicillerine Göre Karahisâr-ı Sâhib Sancağı*" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

Turan, Osman *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, 7. baskı, İstanbul 1998.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, 32 no.lu yayım, Ankara 1996.

Yıldırım, M. Zahit, "1724-1727 İran Seferleri Sırasında Askeri Hazırlıklar ve Aksaklıklar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV., S. 1, Haziran 2002, Afyon 2002.

Yıldırım, M. Zahit, *Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

